

Het Boerenkerkhof

Een historische plek
aan de Deurningerstraat

Een historische plek aan de Deurningerstraat Het Boerenkerkhof

Welkom op het Boerenkerkhof. Een oude begraafplaats die al jaren gesloten is voor bijzettingen maar waar we ook vandaag de dag nog de sfeer van het verleden kunnen proeven. In 1829 werd het Boerenkerkhof als algemene begraafplaats voor de voormalige gemeente Lonneker geopend. In 1952 vond de laatste bijzetting plaats en twee jaar later werd het kerkhof gesloten voor begrafenissen.

Na een jarenlange periode van verpaupering is deze bijzondere plek recentelijk compleet gerenoveerd. Tegenwoordig is het Boerenkerkhof een kleine oase van rust in het heetische centrum van Enschede. Waar u en vele anderen van harte welkom zijn om te wandelen, rond te kijken en de historie op u in te laten werken. In dit boekje leest u meer over de historie van de begraafplaats en over de mensen die hier hun laatste rustplaats vonden.

Nieuwe begraafplaats was noodzaak!

Voordat het Boerenkerkhof werd geopend, werden de overleden inwoners van de gemeenten Enschede en Lonneker begraven op het kerkhof naast de oude (hervormde) kerk op de markt in Enschede. Rond het begin van de negentiende eeuw werd de toestand daar echter onhoudbaar. Het bestaande kerkhof was meer dan overvol, er was geen plekje meer beschikbaar. In het stadsarchief vinden we zelfs meldingen van 'nog onvergane gedeelten van lijken, den honden ten prooi geworden' die boven de grond uitstaken. Geen prettige gedachte en de stank in en om de kerk was onverdraaglijk. De hoogste tijd dus voor het toekennen van een nieuw stuk grond voor het begraven van de doden.

Daar het gebied in 1811 in twee gemeenten was opgedeeld (Enschede en Lonneker) werd besloten dat beide gemeenten een eigen kerkhof zouden krijgen. Dat van Enschede kwam aan de Helweg te liggen, de huidige Espoortstraat. Voor het kerkhof van Lonneker werd gekozen voor een stuk land aan de Korte Stegge (nu Deurningerstraat). De gronden werden 'De Klokkenkamp' genoemd omdat hier twee nieuwe klokken zijn gegoten voor de stadstoren - de oude klokken waren in 1523 bij een stadsbrand verloren gegaan. Burgemeester

Greve van Lonneker kocht hier voor 20 gulden het eerste graf voor zichzelf. De begraafplaats van Lonneker was bestemd voor mensen van alle religies. Een katholieke begraafplaats was er in die dagen nog niet.

Een goede locatie

Hoewel het Boerenkerkhof nu, zo dicht achter het station, in het centrum van Enschede ligt, lag het vroeger buitenaf. Voor deze locatie was gekozen omdat het terrein 'zoveel mogelijk aan eene vrije windspeling werd blootgesteld dat de nadelige dampen van de bewoonde plaatsen af-waaiden'. Er waren dus geen omliggende woonhuizen die last zouden krijgen van stankoverlast, zoals destijds bij de Hervormde kerk. Bovendien lag het terrein vrij centraal binnen de grote gemeente Lonneker en was de begraafplaats dus voor iedereen te voet bereikbaar.

Van 'Lonneker begraafplaats' naar 'Boerenkerkhof'

De bevolking van de gemeente Lonneker bestond voor het grootste deel uit landbouwers en veehouders. Al snel werd daardoor over het Boerenkerkhof gesproken. Veel leden van de boerenbevolking die hier begraven werden, droegen namen als Berenbroek, Reef, Roberts, Wooldrik, Spiele en Zeggelink. Het Boerenkerkhof bestond zowel uit eigen graven als huurgraven.

Overledenen die tot de verbeelding spreken

Naast de boerenbevolking werden er ook burgers en hoge heren begraven zoals Benjamin Willem Blijdenstein jr.; de oprichter van de Twentsche Bank, de fabrikanten Jannink en Tattersall en stadsarchitect G.D. Niermans. De socialist Johan Tusveld die in 1890 een grote textielstaking leidde, heeft ook zijn laatste rustplaats op het Boerenkerkhof.

Hoewel Nederland dankzij haar neutraliteit in de Eerste Wereldoorlog weinig oorlogsslachtoffers kende, overleden er in 1918/19 wél heel veel mensen aan de Spaanse Griep. Dat is ook terug te zien op het Boerenkerkhof. Zo werd Hermina Johanna Visser begraven nadat zij op 20 april 1919 op 18-jarige leeftijd tijdens de griepgolf was overleden.

Midden op de begraafplaats bevindt zich het onderkerderde grafmonument van de familie Roessingh. Hiervoor werden op 8 december 1890 acht grafruimten (nummers 774 t/m 781) aangekocht en overgedragen. Maar of Wijnandus Roessing en zijn vrouw Gezina Kusters hier ook werkelijk begraven liggen, is helemaal niet zeker!

Het oudste grafmonument dat nu nog steeds te zien is, is het graf van Geesken Lammerink uit 1832. Leijda Lutje Berenbroek werd als laatste persoon op het Boerenkerkhof ten ruste gelegd. Ze werd op 14 januari 1952 op 77-jarige leeftijd begraven.

Na verwaarlozing nu prachtig parkje

Na de sluiting van het Boerenkerkhof in 1954 werd er nog maar minimaal onderhoud gepleegd aan het terrein. Al snel trad het verval in en vele grafmonumenten werden (vaak moedwillig) onherstelbaar beschadigd. Veel mensen maakten hiertegen bezwaar en vroegen de gemeente Enschede om de begraafplaats op te knappen en te onderhouden. Ook de Historische Sociëteit Enschede-Lonneker zette zich in voor herstel en behoud van het Boerenkerkhof. Zo fotografeerden en inventariseerden de leden in 1993 alle nog aanwezige grafmonumenten.

In 2003 vond dan eindelijk een grootschalige renovatie van het terrein plaats. Om dat te vieren werd het bronzen kunstwerk 'Zielendraagster' van Helga Kock am Brink op een centrale plek op het terrein geplaatst. Na de renovatie is het Boerenkerkhof nu een parkje waar wandelaars tussen de bomen en het groen rust, historie en verhalen vinden.

Symboliek van de 'Zielendraagster'

Het beeld van kunstenares Helga Kock am Brink verbeeldt de overgang van leven naar dood en is daarmee een toepasselijke en ontroerende aanwinst voor het Boerenkerkhof. De 'Zielendraagster' bestaat uit twee bronzen beukenstammen waaruit vier takken ontspruiten. Hieruit groeit een merrie die ten hemel stijgt. Een vogeltje op de staart van het paard spoort het dier aan het aardse bestaan te verlaten en naar het hiernamaals op te stijgen. Het vogeltje staat symbool voor de vrije ziel en het rijdier voor de manier om de reis naar de eeuwigheid mogelijk te maken.

Symboliek op oude graven

Het anker, kruis en hart vindt u vaak gecombineerd terug op grafmonumenten. Het anker staat voor hoop, het kruis voor geloof en het hart voor liefde (zie o. a. de graven met de nummers 10, 39, 130, 197, 230).

Een fakkel die naar beneden is gericht, staat voor het doven van het levenslicht. Vaak werden twee fakkel gekruist afgebeeld (72, 106, 109, 128).

In de christelijke symboliek verwijst de roos zowel naar de maagd Maria als naar het lijden van Christus. De vijf bloemblaadjes staan voor de vijf wonden van Jezus. Een geknakte roos is symbolisch voor het afgebroken leven en een verdorde roos voor het verwelkte lichaam (7, 74, 265).

Met zijn altijd groen blijvende laurierbladeren is de lauwerkrans een afbeelding van het eeuwige leven en de onvergankelijkheid (74, 83).

De lelie staat symbool voor zuiverheid, maagdelijkheid en christelijke barmhartigheid. De lelie is tevens een symbool voor de maagd Maria (90).

Gekruiste palmtakken stellen de overwinning op de dood voor. In de Oudheid kregen atleten een palmtak als teken van de overwinning en ook de godin Victoria uit vroeger tijden droeg een palmtak met zich mee (o.a 7, 9, 40, 157, 266).

Een veel voorkomend en zeer oud symbool is de slang die in zijn eigen staart bijt. Zo'n rondgaande slang is het symbool voor de oneindigheid (72, 109, 128).

Op veel graven staat een treurwilg. Deze geeft rouw en verdriet weer. De hangende takken symboliseren de tranenstroom die in de aarde verdwijnt (o.a. 8, 188, 190, 244).

De beeldhouwde vlinder laat de ziel zien die in het stervensuur het stoffelijk omhulsel achterlaat en vrij opstijgt, net zoals een vlinder zich uit zijn pop bevrijdt (230).

Het wegstromende zand in een zandloper weerspiegelt het kortstondige leven. Soms zijn ze voorzien van de vleugels van een duif. Deze vogel staat symbool voor het positieve. Soms is één vleugel van de vleermuis, die 's nachts leeft. De omkeerbaarheid van de zandloper symboliseert het nieuwe leven na de wederopstanding (38, 39, 40).

Een afgeknotte zuil geeft meestal het abrupte einde van een jong leven weer (170).

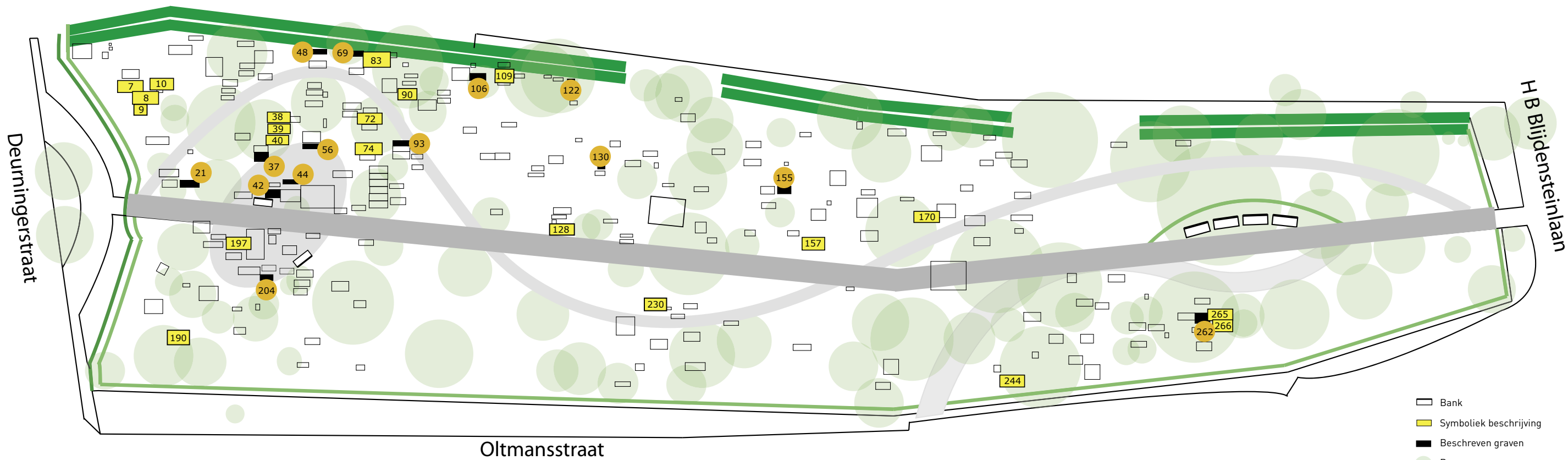

Bentheimer steen

De meeste graven op het Boerenkerkhof hebben een grafsteen van Bentheimer steen, een steensoort die hier in de regio makkelijk verkrijgbaar was. Hoewel andere steensoorten misschien mooier ogen, heeft Bentheimer steen ook een groot voordeel: het materiaal gaat veel langer mee. Lang niet iedereen die hier begraven werd, kreeg overigens een grafsteen boven zijn of haar graf. Wanneer een overledene of diens familie geen geld had voor een steen werd vaak gekozen voor een simpele houten plank. Dat materiaal is in de loop der jaren echter vergaan en daarom vindt u bij deze graven nu paaltjes met daarop het grafnummer. Bij elk graf werd een nummerpaaltje à f 1,- geplaatst.

Nog niks geruimd

Tussen 1829 en 1952 zijn vele honderden mensen begraven op het Boerenkerkhof. En omdat er geen graven zijn geruimd, liggen zij er nu nog steeds. Wanneer u nu over het kerkhofje wandelt, ziet u dat niet terug. Van heel veel overledenen ontbreken de grafstenen en daardoor weten we nu niet meer wie er allemaal begraven liggen. Gelukkig zijn van veel andere inwoners van de gemeente Lonnerker wel gegevens bewaard gebleven. Zo'n 250 grafzerken zijn tegenwoordig nog als zodanig te herkennen; een fractie van het totale aantal graven dat hier ligt.

- Bank
- Symboliek beschrijving
- Beschreven graven
- Boom

Grafmonumenten

Grafmonument nr. 21

In dit graf liggen Hendrik Ter Weele, zijn echtgenote Gezina Wooldrik en hun dochter Johanna Gerda Ter Weele. Hendrik Ter Weele was tot 1901 jaren lid van de gemeenteraad. Ook was hij ambtenaar van de burgerlijke stand. Binnen de geloofsgemeenschap was hij was diaken en later ouderling van de Nederlands Hervormde Gemeente. Ter Weele maakte vaak wandelingen door de stad om met eigen ogen de veranderingen in zijn leefomgeving te aanschouwen. In 1845 had Enschede nog maar 4000 inwoners maar dat aantal groeide snel. Ter Weele schreef voor de krant artikelen over de veranderende stad. Later werden zijn bijdragen gebundeld in het boekje 'Enschede voorheen en thans'. Ook schreef hij 'Uit de Kinderjaren der Textielindustrie'. Ter Weele werd bijna 93 jaar oud en stierf op 12 april 1933.

Grafmonument nr. 37

Hier liggen Jochem Stenvers en zijn echtgenote Elisabeth Stenvers, geboren Stevens. Jochem Stenvers werd geboren op 30 december 1797 en was chef bij fabriek 'de Kleine Stoom'. Nadat er rond 1848 een ongeluk plaatsvond doordat een stoomketel explodeerde, begon Stenvers een eigen handspinnerij. Later richtte hij ook nog een jute-werf op waar doek werd vervaardigd voor het verpakken van koffie en rijst uit Indonesië. Stenvers was voorzanger in de Menistenkerk. Het gezin woonde aan het begin van de Molenstraat waar later de gemeentelijke bouwdienst was gevestigd. Jochem Stenvers overleed op 14 maart 1877.

Grafmonument nr. 42

Dit grafmonument verkeert in een goede staat. Rondom het graf is een ijzeren hekwerk geplaatst. Hier liggen

Germain Jacques van Stipriaan Lui'cius en zijn echtgenote Elisabeth Hendrina Bosch. Van Stipriaan Lui'cius was een kapitein van de Oost-Indische artillerie die zich na zijn pensionering in 1866 in de gemeente Lonneker vestigde. Samen met hun vijf kinderen betrok het echtpaar het herenhuis 'Zorgvlied'. De huur bedroeg 400 gulden per jaar. De gewezen kapitein was op 47-jarige leeftijd afgekeurd voor tropendienst en ontving een pensioen van 1200 gulden per jaar. Te weinig om in het westen van het land 'op goede stand' van te leven. Hier in het oosten kon dat wel. Van Stipriaan Lui'cius overleed op 28 december 1871 op 62-jarige leeftijd. Zijn vrouw overleed op 7 mei 1876. Zij was toen 56 jaar oud. Huize Zorgvlied kwam uiteindelijk in handen van de gemeente Lonneker en werd als dependance van het gemeentehuis gebruikt.

Grafmonument nr. 44

Dit is het graf van Willem P.C. Pennink, van 1852 tot zijn overlijden op 21 februari 1859 de burgemeester van Lonneker. Pennink behoorde tot de oudste families in Enschede. Uit deze familie kwamen veel bestuurders voort. Een straat in de wijk Tubantia is naar de familie Pennink vernoemd.

Grafmonument 48

De laatste rustplaats van Gerrit Doorwaart Niermans, overleden op 17 februari 1871. Niermans had een afwisselende loopbaan. Hij begon als timmerman in een papierfabriek, werd later hoofd van de weefschool in Goor en hoofd van de eerste snelspoelmakerij in Goor. Nog weer later werd hij stadsarchitect van Enschede. Niermans zoon Gerrit Johan (1844-1890) volgde als stadsarchitect in zijn vaders voetsporen. De Niermangang bij de Visserijstraat herinnert aan de plaats waar de familie Niermans vroeger woonde.

Grafmonument 56

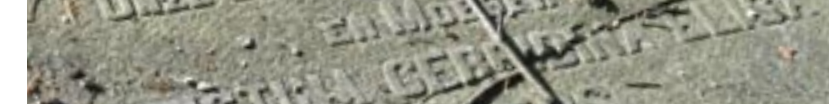
Het graf van Hendrik Smelt en Maria Bouwhuis. Smelt was catechiseermeester maar ook een bekend spreker, schrijver en dichter. Hij schreef een gedicht bij de inwijding van de synagoge in Enschede op 22 augustus 1834. De beroemde Twentse schrijver Van Deinste heeft in zijn boek 'Het Land van Katoen en Heide' een aantal gedichten van Smelt opgenomen. Smelt was een statig persoon en droeg meestal een lange zwarte jas en een hoog model pet. Opvallend was dat hij meestal op klompen liep. Toen minister Thorbecke eens onverwachts een bezoek bracht aan het Lonneker gemeentehuis, werd Smelt snel met een rijtuig van huis opgehaald zodat hij een toespraak voor het hoge bezoek kon houden. Ondanks de haast werd hem wel verzocht om niet op klompen te verschijnen! Smelt was raadslid en wethouder van de gemeente Lonneker.

Grafmonument 69

Op dit graf staat een hardstenen obelisk, uniek voor het Boerenkerkhof. Hier ligt de familie Melster, afkomstig uit Burgsteinfurt. Namen en geboorte- en overlijdensdata ontbreken op het graf. De heer Melster bouwde in 1863 een stoomweverij maar dit bedrijf ging in 1889 alweer failliet.

Grafmonument 93

In dit familiegraf liggen vier leden van de familie Lasonder. Mr. dr. Gerrit Albertus Lasonder (geboren 25 december 1882) werd als laatste begraven nadat hij op 4 december 1944 overleed. Gerrit Albertus en zijn vader Laurens –die ook in dit graf ligt– schonken grote bedragen aan geestelijke en maatschappelijke doelen. Zo ontvingen de Enschedese ziekenhuizen forse donaties. Gerrit Albertus Lasonder studeerde in Groningen. Op verzoek van zijn moeder ging hij daar niet wonen, dus werd hij spoorstudent. Zijn moeder (Geertruida Aleida Elderink, zij ligt ook in dit familiegraf) had tevens bezwaar tegen zijn Duitse vriendin Christina Anna Bauer. Nadat zijn moeder in 1937 was gestorven, trouwde Lasonder in 1941 alsnog met Bauer. Zij verkreeg toen de Nederlandse nationaliteit. Lasonder was eigenaar van vele boerderijen waaronder 'Het Mors' in Usselo. Tevens was hij eigenaar van landgoed en buitenhuis 'Drienerlo'. In 1928 bouwde Lasonder voor eigen rekening en op eigen grond een dierenasiel. Maar hij was ook een aanhanger van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB), volgens eigen zeggen omdat hij fel anticommunistisch was. Toch vonden Joden en andere onderduikers tijdens de Tweede Wereldoorlog mét zijn medeweten een veilige

schuilplaats op Lasonders boerderijen in Usselo. In 1944 overleed hij aan een nierziekte. Na de oorlog verloor mevrouw Lasonder-Bauer haar Nederlandse nationaliteit en al haar bezittingen werden verbeurd verklaard. Het landgoed Drienerlo kwam in handen van de gemeente Enschede en werd de vestigingslocatie van de Technische Hogeschool Twente (nu Universiteit Twente). Mevrouw Lasonder-Bauer kreeg in 1956 op haar verzoek en na grondig onderzoek de Nederlandse nationaliteit terug. Een inkomen had ze niet, ook geen AOW. Predikant Leendert Overduin, die in de oorlogsjaren veel Joden hielp, zette zich voor haar in en de 'affaire' werd landelijk nieuws. Mevrouw Lasonder en dominee Overduin streefden niet naar herziening van het vonnis maar naar eerherstel en een rechtvaardige behandeling. In maart 1969 kende het ministerie van Financiën haar een lijfrente toe. Christine Lasonder-Bauer overleed op 28 februari 1977 in Osnabrück.

Grafmonument 106

Het graf van Benjamin Willem Blijdenstein, geboren op 18 februari 1811 en overleden op 21 mei 1866. Blijdenstein studeerde in Leiden en werd later advocaat en notaris in Enschede. Omstreeks 1836 begon hij in zijn woonhuis op de splitising Brinkstraat/Veenstraat het bankierskantoor B.W. Blijdenstein jr. Herman Wennink (grafmonument 169) werd er procuratiehouder. In 1858 opende Blijdenstein een kantoor in Londen en in 1861 werd in Amsterdam De Twentsche Bankvereniging gesticht. Een zoon van Blijdenstein, ook Benjamin Willem genaamd, stond na het overlijden van zijn vader aan het hoofd van de bankfilialen in Enschede, Amsterdam en Londen. Daar de bankzaken floreerden, werd diverse malen naar een groter pand verhuisd, zoals in 1908 naar een nieuw pand aan het Hoedemakerplein in Enschede. In de gevel van dit gebouw is nog steeds een steen te bewonderen met de wapens van Enschede en de familie Blijdenstein. Door fusies werd de bank van Blijdenstein eerst onderdeel van ABN en nog weer later van ABN-AMRO, de grootste bank van Nederland.

Grafmonument 122

Onder dit kleine grafsteentje van Bentheimer zandsteen ligt Benine Johanna ter Kuile. Het meisje overleed toen ze vier jaar oud was. In de steen is een ontroerende tekst gebeiteld: NACHT, MA, NACHT, PA. Het klinkt alsof een kind haar ouders welterusten zegt voordat ze gaat slapen.

Grafmonument 130

Ook hier ligt een jong meisje begraven. Geertruid Geritdina Sachse overleed op 22 september 1889 toen ze pas zes jaar was.

Grafmonument 155

Het graf van Lambertus Johannes Bruna. Hij werd in Deventer geboren in 1822 (op de grafsteen staat 1823 maar dit is onjuist) en stierf als oude man in Enschede in 1906. Bruna doorliep de Academie voor Beeldende Kunsten in Antwerpen en werd later tekenleraar aan de Gemeentelijke Industrieschool in Enschede. Bruna was in zijn tijd een bekend kunstschilder en fotograaf. Op veel familiefoto's en portretten uit die dagen is te lezen: 'L.J. Bruna, Peintre Photographe'. Bruna schilderde bij voorkeur het boerenleven, huiselijke taferelen en spelende kinderen. De Vereniging Oudheidkamer Enschede bezit diverse schilderijen van zijn hand.

Grafmonument 204

Deze eenvoudige grafsteen van beton en cement verkeert in slechte staat. In het graf ligt de op 19 mei 1902 overleden Johan Tusveld. 'Onze strijdmakker' wordt hij genoemd door de Twentsche Socialisten die voor de grafsteen zorgden. Tusveld was één van de leiders van de staking bij textielfirma Ter Kuile en Morsman in februari 1890. In de wijk Bothoven is een straat naar hem vernoemd: de Tusveldburg.

Grafmonument 262

Hermína Johanna Visser was één van de vele slachtoffers van de Spaanse Griep. Op 20 april 1919 overleed ze op 18-jarige leeftijd. De eerste slachtoffers van de griep vielen in Spanje vanwaar de besmetting snel om zich heen greep. Ook in Nederland vielen in bijna ieder gezin slachtoffers. Hermína Visser was één van de miljoen mensen in West-Europa die hun ziekbed niet overleefden.

Het Boerenkerkhof

Een historische plek
aan de Deurningerstraat